

Daan Heerma van Voss

De laatste oorlog

Roman

2016

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM | ANTWERPEN

DEEL EEN

‘Absolutley wie zinj heir!’

1988

1.

Twee mensen, een man en een vrouw, vierentwintig en tweentwintig jaar oud, bevroren in het flitslicht. Tot dan toe had hun samenzijn bestaan uit nachten en ochtenden, uitslapen en wakker worden, ze lachten en stoeiden en zoenden, de herhaling was bedwelmend. De klamme, gerimpelde lakens hadden iets weg van hooggebergten op een wereldkaart. In het midden van de kaart was een dal van uitgeputte springveren te vinden, dat zij liefkozend de neukkuil noemden.

Op zomaar een ochtend pakte hij zijn camera en ging op het bed staan. Zij lag naakt onder hem, bijtend op het topje van haar duim, haar middenrif schudde van het lachen – dat was het beeld dat hij zou vastleggen. Op het moment van flitsen wist hij dat hij de foto zou laten uitvergrooten en inlijsten, het ding moest boven haar bed hangen, dan wist hij tenminste zeker dat ze naar hem zou blijven kijken. Ook al stond hij zelf niet afgebeeld, elke keer dat hij naar de foto keek, zou hij zichzelf zien. Deze foto was hun belofte aan de wereld.

Wat ze toen niet wisten, was dat ze zich steeds moeilij-

ker zouden gaan verhouden tot die in de tijd verankerde versies van henzelf. Eerst zouden ze zichzelf er nog in herkennen en vielen ze nog enigszins met hen samen. Maar na verloop van tijd zou blijken dat de jaren van ongecompliceerde perfectie definitief voorbij waren. Het lukte hun niet meer zo te glimlachen als op die foto, het plezier van dat gevangen moment leek een commentaar op het stille heden, de vrouw op de foto lachte hen uit.

Tot slot zouden twee vragen overblijven. Welke levens waren voor de belofte in de plaats gekomen? En vooral: zouden de man en de vrouw hun laatste kans op het nakomen van die belofte grijpen of laten varen?

2013

2.

Wie is die vreemdeling?

Dat waren de eerste woorden die Abel Kaplan richtte tot Eva Kaplan, alleen in naam nog zijn vrouw. Het zwijgen had hem rusteloos gemaakt. Ze mocht niet vergeten dat hij er was. Nog een keer. ‘Wie is die vreemdeling?’

Eva bleef lachen, wat deed ze dat toch goed, gaf wangkussen in de lucht, wuifde iedereen toe, gleeed door de menigte heen en leidde hem naar een stil hoekje van haar olympische loft. Om hen heen vrouwen met opzichtige sieraden die hun carrière tot enig kind hadden uitgeroepen; grijzende mannen met bijgepunte bakkebaarden. Haar mensen. Kaplan en Eva gingen bij een kamerplant staan die ze ongetwijfeld had laten invliegen uit Suriname of Brazilië. Uit een rij nam zij twee glazen, een voor hem en een voor haar.

‘Ik zag net spiesjes met maar één garnaal,’ zei Kaplan. ‘Dat jij die dingen nou niet mag eten, betekent niet dat je gasten hoeven te lijden. Of lopen de zaken soms slecht?’

Zo gemakkelijk liet ze zich niet uit de tent lokken. Niet

meer. ‘Ik zal zo vragen of iemand drie garnalen aan een spiesje wil rijgen. Speciaal voor jou. Hou jij dan op met eteren?’

‘Dat woord heb ik lang niet meer gehoord.’

‘Jouw eeuwige taalnostalgie.’ Ze nipte van haar glas, haar rode lippenstift liet de afdruk van een perfecte, smalle mond achter.

‘Wie is die vreemdeling?’ vroeg hij nogmaals.

‘Je bedoelt: die allochtoon? Of wil je nog verder terug in de tijd en zeg je: die neger?’

‘Hoe je het ook noemt.’

‘Het?’ Ze hoefde niet naar de zaal te kijken. Maar één iemand voldeed aan de beschrijving. ‘Dat is meneer Trustfull, darling. Frank.’

‘Meneer Trustfull. Frank. En wat doet meneer Trustfull, Frank?’

‘Hij werkt op het ministerie.’

‘Het is toch interessant: de eerste allochtoon ooit op een van jouw avondjes. Is meneer Trustfull, Frank, misschien aanwezig omdat hij je nieuwe is?’

Ze stapte dichterbij. Het littekentje onder haar rechteroog, gecamoufleerd door make-up, ving het licht. Een oorlogswond in vreedstijd, vijftien jaar geleden opgelopen, op oudejaarsdag, tijdens het gezamenlijk bereiden van kalkoen – eens maar nooit weer – met een vulling van wilde rijst en appel. Ze brandde zich aan de pan en was van schrik achteruitgedeinsd, tegen een wandkast aan. Een metalen doosje met kruiden uit Andalusië was gevallen en had haar gezicht geschampt. ‘Wil je weten of ik seks met hem heb? Of de seks beter is? Of ik beter wakker word met hem naast me?’

Hij stak zijn gespreide vingers uit om haar te laten op-

houden, maar deze slag was zonder meer voor haar, ze wist van zijn hekel aan banaliteit. Nu moest hij haar zien te overtreffen, de doodvermoeiende dynamiek diende geëerbiedigd te worden. ‘Het kan me niet schelen als jij tegenwoordig met Surinamers hokt. Ik wil het alleen weten als onze regeling definitief dreigt te veranderen.’

Er zeilde iets kwetsbaars in haar ogen, iets van lang geleden, iets wat hem alleen maar meer buitensloot – haar kwetsbaarheid was zijn zaak niet meer. ‘Abeltje,’ verzuchtte ze, ‘nog altijd grof wanneer je bang bent. En noem het als-jeblijft geen regeling, want dat is het niet.’ Hij haalde zijn schouders op, zij kwam dichterbij en bukte zich. Ze begon zijn veters te strikken, zoals ze vroeger weleens deed. Ze kwam weer omhoog, haar gezicht had kleur gekregen.

‘Dank je,’ zei hij. ‘En bang ben ik allang niet meer.’

Ze keek om zich heen, de kleur trok weg.

‘Je ziet er mooi uit, trouwens,’ zei hij. Ze knikte. De sfeer was desoriënterend kalm geworden. ‘Nou?’ hernam Kaplan zacht. ‘Dreigt het allemaal te veranderen?’

‘Nog niet. Misschien. Anyway, nu moet ik weer naar mijn gasten. Drink genoeg om onopvallend te zijn, niet zoveel dat je dronken wordt.’ Zonder een reactie af te wachten liep ze van hem weg. Die sierlijke kuit, het vleermuisvormige moedervlekje in haar rechterknieholte. Het bleef onverteerbaar hoe ver ze het had geschopt, en hoe weinig van hem ze ervoor nodig had gehad. De enige graadmeter voor liefde die nooit aan geldigheid zou inboeten, was gemis. Maar je kunt niet leven en niets kapotmaken, sprak hij tegen zichzelf.

In het champagneglas zag Kaplan zijn gestalte, het matzwarte haar, zijn dunne neus, zijn wallen. En achter hem

de vele lichten van de grote stad, die nooit ouder werd. Op twee grote plasmaschermen werd geluidloos een roeiwedstrijd vertoond. San Francisco. Wat was er toch mis met de Bosbaan?

Intussen stonden tientallen mensen dicht tegen elkaar aan, te smoezen, te babbelen en te luchtzoenen. Complimenten gonsden onophoudelijk. Er werd iets omgeroepen, een moeilijk verstaanbaar toespraakje golfde door de ruimte. Overall gingen mannen die hem niet bevielen en vrouwen die hij niet aansprak op in soortgelijke groepjes, als zeeanemonen die zich vastzogen aan gesteente. En iedereen liet weer los, zich overgevend aan de stroom roddels over wie dik was geworden en wie een miskraam had gehad, om zich weer vast te zuigen aan een volgende klik.

Ooit was zijn rol helder geweest. De man naast haar, het middelpunt van deze draaiende kostuums: Eva Kaplan. Hij had haar achternaam aangenomen, nooit meer afgestaan. Volgens de midrasj heeft een mens drie namen. De naam waarmee zijn ouders hem aanspreken, de naam die de rest van de wereld gebruikt, en de naam die hij voor zichzelf verdient. Die laatste is veruit het belangrijkste. Zijn eerste naam was hij inmiddels half vergeten. Hoe anderen hem noemden, interesseerde hem weinig. De derde naam, Kaplan, was als dierbaar littekenweefsel.

Hij sloot zijn ogen. Daar, tussen de anekdotes en het gelach door. Op feestjes van Eva werd altijd klassieke muziek gespeeld. Vanavond: een trio serieuze meisjes met lange, glanzende haren die overbekende stukken zeurden op hun viool. Ooit, toen ze nog samen waren, plukte ze voor een tientje Elias Contrabas van het Leidseplein om de ge-

sprekken in de kleine woonkamer van achtergrondmuziek te voorzien – een uren durend volkslied.

Het was *bun* huis geweest, klein, precies groot genoeg. Elke keer dat ze water opzetten voor thee werd het licht van de stalamp een fractie fletser, er was niet genoeg elektriciteit voor meerdere apparaten. Wintermuizen patrouilleerden op zoek naar een gevallen broodkorst, meer dan eens knabbelden ze stukjes kruis weg uit haar onderbroekjes. Eva en hij fantaseerden over groter wonen, genoeg kastruimte om de in de hoeken ontstane boekenstapels te herbergen, servies voor echte etentjes.

Ze waren in 1986 bij elkaar gekomen. Zij was twintig, hij tweeëntwintig, die leeftijd kwam hem nu als volstrekt onwezenlijk voor. Wie was hij op zijn tweeëntwintigste? Kaplan probeerde het zich te herinneren. Hij was ontheemd. Toen al. Had zich nooit verbonden gevoeld met zijn ouders, maar was altijd nieuwsgierig geweest naar het tijdsgezicht dat hen had voortgebracht, dat verantwoordelijk was geweest voor de stilte. Hij schreef al wel, maar de bewijzen ervan hield hij voor zichzelf.

Hij studeerde geschiedenis, zij kunstgeschiedenis. Ze volgden hetzelfde vak, ‘Kunstgeschiedenis van het Derde Rijk’, gegeven door meneer Van Donselaar, iemand met de uitstraling van een relikwie.

Het was haar nek geweest, het opgestoken haar dat de kaak- en halslijnen zo benadrukte, een gezicht dat zowel hard als zacht genoemd kon worden, dit was iemand die nooit een ander nodig zou hebben. Ze was het levende bewijs dat Nederland nog wel degelijk klassen kende, dat wil zeggen: verschillen tussen hen en jou.

Ze had zich te laat ingeschreven.

De eerste twee lessen was hij degene geweest met het hoogste woord, gefluisterde commentaren tegen medestudenten, belezen grappjes. Toen kwam zij binnen, zich verontschuldigen en toch zonder ook maar een moment haar waardigheid te verliezen. Ze liep voor hem langs, hij zag de moedervlek in haar knieholte voor het eerst, viel stil. Haar zelfvertrouwen had iets agressiefs. Ineens kon hij zich niets bevredigers voorstellen dan door haar te worden aangekeken. De jongens speculeerden over haar hals, haar borsten, haar leven. Ze speculeerden, dus ze wisten niet.

Toen er een les uitviel, gingen ze met zijn tweeën iets drinken in het studentencafé. Zij brak het ijs, door naar haar glas te staren en dromerig te zeggen dat ze zo hield van stukjes kurk, drijvend in rode wijn. In een bevestiging kuste hij haar hand. Hij was niet overdreven goed met vrouwen, maar met haar zou het anders zijn, met haar zou hij anders zijn.

Zo was het begonnen, met wijn, met kurkschilfers. 1986. Kaplan bleek dingen met haar lichaam en haar verstand te kunnen doen die hij niet voor mogelijk had gehouden, zeker niet die eerste maanden, toen de seks pijnlijk was geweest, en de gesprekken – wat zij ‘echte gesprekken’ noemde: over ambities en angsten – moeizaam. Maar ze wenden aan elkaar, ze verleerden het alleen-zijn. Tijd voltrok zich tussen het in bed liggen door. Aan het einde van de dag was er altijd het tweepersoonslaken, veilig zweet, slapertjes op het kussen, elkaar beschermen tegen kou en muggen, de buitenwereld die niets voorstelde, en dat jaren achtereen.

In 1993 trouwden ze. Hij negenentwintig, zij zevenentwintig, goede leeftijden om te beginnen aan wat zij toen ‘het echte leven’ noemden. Maar staand onder de choepa,

het huwelijksbaldakijn, symbool voor het dak waaronder het paar zou gaan wonen, werd Kaplan overrompeld door zwaarte. Zijn mond liet zich niet bewegen, zijn oogleden trilden. Een fluistering trok door hem heen, die hem eraan herinnerde hoe zorgeloos hij de afgelopen tijd was geweest. Hoe onachtzaam. Als het ooit stukliep tussen hen zou zijn verdriet groter en echter zijn dan het hare, wist hij, opeens zag hij het in haar ogen.

Maar even zo snel trok de stoot van donkere melancholie weer weg, Kaplan glimlachte en zijn zicht was helder. Was het maar een angstspasme van de geest geweest, of een voorspelling? Als het een voorspelling was, hoe eraan te ontsnappen? Misschien betekende het volwassen leven wel: niet langer proberen te ontsnappen. Hij trapte een glas stuk als was het de tempel. Mazzeltof, uit alle kelen.

Iedereen moest nu wel binnen zijn. De deur ging dicht: het portaal waaruit nog een laatste, potentieel zeer prominente gast zou kunnen verschijnen, had zich gesloten. Kaplan maakte aanstalten een oester van een plateau te pakken, maar het duurde hem te lang voordat de oesterman die had opengewrikt, en hij begaf zich opnieuw naar de dranktafel.

Een flard van een gesprek schoot langs schouders, zong rond, dwarrelde op hem neer, over iemands *social life*. De term liet zich niet negeren. Hoeveel social life bezat Kaplan nog? Er was zijn werk op school, Judith lag soms naast hem, kuste hem. En Eva bevond zich nog altijd in zijn leven, op zeldzame avonden was ze de zijne.

Zij had het voorgesteld.

Een kleine maand nadat ze uit elkaar waren gegaan, had zij hem opgebeld. Kaplan herinnerde zich het gesprek

woordelijk. De verraderlijke opluchting die hij had gevoeld toen hij haar stem hoorde: alsof al het slijm in één keer uit zijn keel werd getrokken, en alle dofheid uit zijn hoofd werd weggeblazen.

Maar al snel werd duidelijk dat zij hem niet terug hoefde. Dat kon niet meer. Er was te veel schade, zei ze. De afgelopen weken had ze gehuild, gesmeekt, gevloekt. Ze had wel degelijk geleden, hij had het zelf gezien. Hun toekomst was verdwenen. Maar een *get* was uit den boze. De kernzin: ‘Een Kaplan scheidt niet.’ Het huwelijk als eeuwig bolwerk, zelfs als het aan stukken lag.

Nu had ze alleen nog, zo zei ze over de telefoon, behoefte aan de figuur van de echtgenoot, niet aan de echtgenoot zelf. Het zou sporadisch zijn, beloofde ze. Het was nog maar een jaar eerder dat ze was genomineerd als een van ’s lands inspirerendste vrouwen. Ze hadden er samen om gelachen, bestelden chinees en maakten vetvlekken op de bank. Maar snel daarna was het lachen definitief verstomd. Het vechten begon.

De fluistering van de bruiloftsdag werd bewaarheid. Zij ging inderdaad makkelijker met de breuk om dan hij. Zij had gewonnen. De enige troost die hem restte was dat hij haar overwinning had voorvoeld. Ze zei klaar te zijn voor een nieuw leven. Die dodelijke ernst, die grimmigheid, hij had ze niet in haar vermoed. Zijn jarenlange tevredenheid had de angst om alles te verliezen overstemd. Na het telefoontje nam hij zich voor dat gerief en lichtzinnigheid vijanden waren die hem zijn leven lang zouden bijstaan, zoals het nachtdonker of de maan.

Ze glipte langs hem met twee perfect gevulde glazen tussen duim en wijsvinger geklemd. Even strekte hij zijn

arm naar haar uit, het was een onwillekeurig gebaar dat hij de daaropvolgende minuten tevergeefs zou proberen te analyseren, maar hij voelde alleen de luchtverplaatsing die ze veroorzaakte.

Nog niet. Misschien.

Het zoutzure telefoongesprek van negen jaar geleden, dat zoveel van zijn heden had bepaald. Het was op een donderdag geweest, koopavond en natte sneeuw, de maan was een boos oog. De figuur van een echtgenoot. Hij liet zich, met de telefoon in zijn hand, op het matras in hun lege huis vallen. Zij was inmiddels verhuisd, had alles wat van haar was – met uitzondering van een tamelijk lelijke gele theepot – meegenomen, hij had nog twee weken voordat hij de huur niet meer zou kunnen betalen. Twee vreemde, kwetsbare weken, gevangen tussen bekende muren. Een gloeiende kou leek alle objecten en ooit vertrouwde uitzichten te omgeven, hij durfde niets aan te raken.

– Waarom? vroeg hij.

– Dat gesprek gaan we echt niet nog een keer voeren, antwoordde ze. Kan ik op je rekenen of niet?

– Wat schiet ik ermee op? zei hij.

Het was even stil aan de lijn. Toen vroeg ze: Wat wil je hebben?

– Ik wil jou.

– Dat kan niet meer.

– Dan wil ik jou soms. Ik wil af en toe naast je wakker kunnen worden.

Als hij af en toe zijn vroegere zelf zou spelen, moest zij dat ook. Heimelijk dacht hij: eenmaal in bed kan ik haar eraan herinneren hoe het was, haar overtuigen het opnieuw aan te durven. Natuurlijk dacht hij dat.